



INGLIZ TILIDAGI TO'SIQSIZLIK REPREZENTANTI VAZIFASIDAGI  
PAREMIOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVOKULTUROLOGIK JIHLTLARI

M.A.Abduvaliev  
ADChTI, professor

To'siqsizlik konsepti ingliz tili maqollarida ham eksplitsit, ham implitsit tarzda ifodalanishi mumkin. Masalan, *Home is home, though it is never so homely* maqolida to'siqsizlik semantikasi though ergashtiruvchi bog'lovchili TEGQ gap orqali shakllangan. Bu ma'no yana bir bog'lovchisiz TEGQG, *Home is home be it ever so homely*, maqoli orqali ham o'z ifodasini topgan. Yuqoridagi maqollarni quyidagicha izohlash mumkin: "boshqa (yot) xonadondagi sharoitlar uydagidek bo'lsa ham, baribir o'z uyinga yetmaydi". O'zbeklarda aynan shu mazmun "*O'z uying-o'lan to'shaging*" maqolida o'z ifodasini topganligini ta'kidlash barobarida uning tarkibida to'siqsizlik semasi mavjud bo'lmasligini kuzatdik. Shunday xususiyatga ega yana bir maqol bu "*English man's home is his castle* (Ingliz kishisining uyi uning qastridir)dir.

Chog'ishtirilayotgan madaniyatlarda uy va Vatan tushunchalari muqaddas sanalib, u qanday holatda bo'lishidan qat'iy nazar, qadrlil va beqiyos ekanligi, uning o'rnini boshqa bir uy, yurt bosa olmasligi shubhasizdir.

Quyidagi taqdim etiladigan ushbu maqolning turli variantlari turli etnoslar, sotsiumlar, xattoki individlar mazkur madaniy kodni nominatsiyasi uchun birdan ortiq lisoniy va nutqiy birliklar majmuiga, variatsiyalariga ega bo'lishi mumkinligidan va bu xalqning olamni idrok etish va unga baho berish salohiyati yuqori ekanligidan dalolat beradi: O'zbek maqollari to'plamida (2012) mazkur 73 ta FB maqomidagi nominativ birliklar qayd etilgan: *Home is homely, though it be poore in syght*, [I.Hetwood. Dialogue of proverbs, 1546]. *A ballett intituled home ys homelye be yt never so ill* [Statithers. Register 1569-70]; *Home is home though it be never so homely* [I.Ray English provebs 1670]; *Rome is Rome though it is never so Romely* [Dickens. Little Dorrit 1857]; *Hame is hame, be't ever sae hamely* [J.Webster. Dear enemy 1915]; *O'z yurtning o'lan to'shaging, o'zga yurt bo'lmas beshiging* [O'zbek xalq maqollari, - T., Yangi asr avlodi. 2012: - B. 9.], *Har kimning o'z eli*



*o'ziga shirin* [O'XM. 2012: 9]; *Qush o'z uyasiga qarab uchar* [O'XM 2012: 9]; *В гостях хорошо, дома лучше* va hokazolar.

To'siqsizlikni implitsit ifodalovchisi sifatida xizmat qiluvchi yana bir Malining Vambara xalqidan o'zlashgan maqol: *No matter how long a log stays in the water, it doesn't become a crocodile* (o'zbekcha tarjimasi: *G'ola suvda har qancha uzoq turgani bilan timsohga aylanib qolmaydi*). Ushbu maqolning to'siqsizlik ifodasidagi implitsitlik xususiyati shundaki, unda payt va to'siqsizlik semantikasi aralash tarzda o'z ifodasini topganida deb bilamiz. Bundan “narsa va voqeliklarning tabiiy asl mohiyatlari tashqi omillar tufayli hech qachon o'zgarib qolmaydi” degan ma'no kelib chiqadi.

Masalan, *Although the people of Mehanna professed their eternal friendship, I was a stranger. I knew that I would never cross the invisible threshold to become an insider. A floating log does not become a crocodile* [P.Stoller and Oakes In *Sorcery's shadow* 1987: 21] Ushbu misolda so'zlovchi Mehanna xalqi unga nisbatan do'stona munosabat bildirishlariga qaramay, o'zini kelgindi sifatida his qilayotgani, ularning vakiliga aylanish uchun ko'rinmas ostonani xatlashga ko'zi yetmayotganini o'sha maqol yordamida muhtasargina ifoda etishga harakat qilgan.

Shu ma'noda M.K.Asantening “Afrosentrik manifest” [M.K.Asante. *An Afrocentric Manifesto*. 2007: 36] asaridagi quidagi gaplarni keltirish o'rinli bo'ladi “*We were Africans who retained much off Africa even through, the slavery institution and we also were deeply affected by Europe in America, but we remained Africans. Wolof Wisdom says, "Wood may remain in water for ten tears but it will never become a crocodile"* (mazmuni biz hattoki quldorlik institutlaridan afrikaning kattagina qismini asrab qolgan Afrikaliklarmiz Amerida Yevropaning chuqur ta'sirida ham bo'lganmiz, lekin biz Afrikalikligimizcha qoldik. Wolof donishmandligi shunday deydi,” *Yog'och o'n yillab suvda qolishi mumkin, lekin u timsohga aylanib qolmaydi*”) Shuningdek, o'zbek millati tarixida ham xuddi shunday hayotiy vaziyatlar ham bo'lgan. Masalan, Sho'rolar davrida o'zligimiz, ma'adaniyat va tilimizdan ayrimoqchi bo'ldilar. Lekin, o'zbek millati o'zbek millatiligicha qoldi, milliy an'analari, urf-odatlarini, e'tiqotlarini o'zgarishsiz saqlab qoldi. Shu bois ushbuni turli madaniyatlar muloqoti jarayonida inglizcha ifoda etish zarurati paydo bo'lib qolsa, maskur maqol yordamida ixcham va ifodali tarzda ifodalash mumkin bo'ladi



Inglizlar paremiologik fondidan o'rin olgan shaklan zidlov bog'lovchili qo'shma gap maqomiga ega *You can take a horse to the water, but can not make him drink* ham to'sizliqlikni implitsit ravishda (zidlov-to'siqsizlik) ifodalaydi. Uni o'zbekcha talqini quyidagicha “*Otni suvni bo'yiga olib borsang ham, uni suv ichishga majbur qila olmaysan*”. Aslida ushbu FB metaforik tarzda insonga nisbatan qo'llangan bo'lib, agar kishida biron ishni qilishga, hohish bo'lmasa, uni majburlab ovora bo'lmang, mabodo shunday ish tutsangiz u uzoqqa bormaydi, natijasi esa samarasiz bo'ladi” degan ma'noni anglatadi. Bu maqol 8 asrdan ziyod tarixga ega bo'lib, turli davrlarda uning tarkibida leksik va grammatik o'zgarishlar sodir bo'lgan, lekin bu prototip ma'noni o'zgarishiga olib kelmagan. Qiyoslang: *Hwa is thet mei thet hors wetrien the him self nule drinken* (Who can give water to the horse that will not drink off its own accord)? (Old English Homilies 1175); *A man may well bryn a horse to the water, but he can not make hym drynke without he will* [J.Heywood. Dialogue of provebs. I. xi.1546]; *A man may lead his horse to water, but he cannot make him drink unless he list* [E.Phillips Mysteries off love and Eloquence 1658:160]; “Woll”, said she...” *one man can take a horse to water but thousand can not make him drink* [Trollope Barchester Towers III.i.1857]; *We could send you out to a firm and convince them to hire you, but we're not sure you'd be willing to learn the job. In other words, you can lead a horse to water, but you can't make it drink* [M.Lazarus. Washington post, 7. Dec].

O'zbek va boshqa etnik madaniyatlarida bunday vaziyatdagi kishilarga nisbatan boshqacharoq nominativ birliklar tanlangan. Masalan, o'zbeklarda bu holatdagi kishilarga nisbatan “Bo'ynidan bog'langan it ovga yaramaydi” maqoli qo'llanadi. Lekin A.Navoiy bu xolat nominatsiyasi uchun quyidagi aforizmni tanlaganligini alohida ta'kidlash lozim deb o'ylaymiz. Bu ham bo'lsa “ Xo'tik birla kuchukni qancha qilma tarbiya, it bo'lur, eshshak bo'lur, aslo bo'lmas odamiy”.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Новая философская энциклопедия. В.четырех томпах. / Ин – т философии РАН научно – ред. Совет: В.С.Степин, А.А. Гусейнов, Г.Ю.Семигин. М.: Мысль, 2010, Т.10-11.



2. Webster's third New International Dictionary Konemann 1993.
3. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 157 с.
4. Жинкин Н.И. Механизм речи. – М.: Изд – во Академии пед. Наук, 1958. – 370 с.
5. Жинкин Н.И. О кодовых переходах во внутренней речи // Н.И.Жинкин Язык, речь. Творчество. – М.: Лабиринт, 1998. – с. 146 – 162.